

სსიპ - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ანა ვარშანიძე

დასავლური ცივილიზაციის გავლენები სამხრეთ- დასავლეთ საქართველოზე

ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ნ თ ა ც ი ა

ბათუმი 2022

სსიპ - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ანნა ვარშანიძე

დასავლური ცივილიზაციის გავლენები სამხრეთ- დასავლეთ საქართველოზე

ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

ბათუმი 2022

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **ემზარ კახიძე** - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

შემფასებლები:

ოთარ გოგოლიშვილი - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ნუგზარ ზოსიძე - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ჯუმბერ ვარდმანიძე - ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის ასოცირებული პროფესორი

სადისერტაციო ნაშრომის **დაცვა შედგება 2022 წლის 24 ივნისს 17 საათზე** ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნინოშვილის ქუჩა, No 35, აუდიტორია No 37.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბსუ ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე: [www. bsu.edu.ge](http://www.bsu.edu.ge)

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი

პროფესორი:

მაია კიკვაძე

შესავალი

საკვლევი თემის აქტუალურობა. დასავლეთი და აღმოსავლეთი კაცობრიობის ისტორიაში არსებული მუდმივი ოპოზიცია - წარმოგვიდგება ორი განსხვავებული კულტურული სივრცის სახით. ეს დაყოფა რა თქმა უნდა პირობითია, რადგან არც ერთი მათგანი არ წარმოადგენს ეთნიკური თვალსაზრისით ერთგვაროვან სივრცეს. მნიშვნელოვანია ასევე იმის აღნიშვნა, რომ ამ საკითხის შესწავლით უფრო მეტად დასავლელი მეცნიერები ინტერესდებიან, რამაც გარკვეულ წილად უფრო მეტად შეუწყო ხელი აღმოსავლეთის, როგორც ჩაკეტილ სივრცედ წარმოდგენას. რა თქმა უნდა, არადასვლელი ავტორებისათვის მსგავსი მიდგომა მიუღებელი აღმოჩნდა და უფრო მეტად გააღრმავა დაპირისპირება ამ ორ სივრცეს შორის.

დასავლეთ-აღმოსავლეთის ოპოზიციის არსებობას ჩვენი ქვეყანა მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე გრძნობდა. ის ხან ერთი მხარის გავლენის სფეროში გადანაწილდებოდა, ხან მეორის. ქართული კულტურა თუ ერთგან დასავლურობის მახასიათებელს აკმაყოფილებს, სხვაგან ასეთივე წარმატებით აღმოსავლურისას, ხან კი არც ერთს და არც მეორეს.

თანამედროვე საზოგადოებაში ჯერ კიდევ აქტუალურია საქართველოს კულტურლ-პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი. გლობალიზაციის პირობებში შეიძლება ითქვას, რომ შეიცვალა ასევე თვითონ დასავლეთის გეოგრაფიული აღქმაც, ვგულისხმობთ, თუ უძველესი პერიოდიდან საქართველოსთვის დასავლური ცივილიზაცია ასოცირდებოდა ბერძნულ, რომაულ თუ ბიზანტიურ კულტურებთან, დღეს დასავლური ცივილიზაციის გავრცელების ერთ-ერთ მთავარ წყაროდ მოიაზრება ამერიკის შეერთებული შტატები. შეიცვალა ასევე საზოგადოების დამოკიდებულებაც, ნაწილი დასავლური ცივილიზაციის მთავარ კერად კვლავ უძველესი კულტურის წარმომადგენლებს მიიჩნევს და თვლის რომ დასავლური კულტურის მთავარ კერას სწორედ ევროპის ისეთი სახელმწიფოები წარმოადგენენ, როგორებიცაა საბერძნეთი, ინგლისი, საფრანგეთი გერმანია თუ სხვა. იქედან გამომდინარე, რომ გარკვეულწილად თანამედროვე საზოგადოებაში შეიცვალა ისტორიის აღქმა და შეიძლება ითქვას ეტაპობრივად ინერგება ისტორიის აღქმის

განსხვავებული მიდგომები, ვთვლით, რომ ჩვენს მიერ წარმოდგენილი კვლევა საინტერესო და აქტუალურია თანამედროვე საზოგადოებისათვის.

აღნიშნული საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ წარმოგვედგინა მოკლე ისტორიული მიმოხილვა საქართველოსა და დასავლური სამყაროს ურთიერთობიდან უფრო კერძოდ კი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მაგალითზე შევეცდებით წარმოვაჩინოთ დასავლურ-ქართული ურთიერთობების პრაქტიკა.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. კვლევის მთავარ მიზანს წარმოადგენს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის შესწავლა დასავლურ ცივილიზაციასთან ურთიერთობის კონტექსტში. აღნიშნული კუთხის ურთიერთობა დასავლურ და აღმოსავლურ ცივილიზაციებთან, ასევე სიღმისეული ანალიზი ეპოქის სხვადასხვა მონაკვეთში თუ რა ზეგავლენას ახდენდა დასავლეთი ადგილობრივი კულტურის ფორმირებაზე. ამასთან აუცილებლად მივიჩნევთ გამოვკვეთოთ ადგილობრივი კულტურის თვითმყოფადობა, თუ რამდენად ძლიერია ქართული კულტურა, მიუხედავად ბევრი ზეწოლისა შეძლო და შეინარჩუნა თავისი იდენტობა. ნაშრომის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს თანამედროვე ეტაპზე ადგილობრივი და დასავლური ცივილიზაციის შერწყმის პროცესში შევინარჩუნოთ ქართული, ეროვნული თვითმყოფადობა. საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე ჩვენი კვლევის მთავარ მიზანს ასევე წარმოადგენს, თანამედროვე ეტაპზე, გლობალიზაციის პირობებში, მაშინ როდესაც კულტურული საზღვრები პრაქტიკულად გაერთგვაროვანდა, გამოვკვეთოთ, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ადგილობრივ კულტურას და ცივილიზაციას დასავლური სამყაროსათვის.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. შერჩეული კვლევის სტრატეგია გამომდინარეობს საკვლევი ობიექტის საგნის, დასახული მიზნისა და ამოცანებიდან, რომელიც, ძირითადად, გულისხმობს საკითხის ირგვლივ მთავარი თეორიული მიმართულებების ანალიზს, ძირითადი ციფრობრივი მასალის მოპოვება/დამუშავებას, რომელიც მთავარი მიმართულებების გამოკვეთას შეუწყობს ხელს და ასევე ის გულისხმობს სფეროს განვითარების შესაძლებლობების, რესურსების უზრუნველყოფის და ამოცანების გადაჭრის მექანიზმების შემუშავებას. დასახული მიზნების მისაღწევად გამოყენებული იქნა შემდეგი მეთოდები:

- აღწერითი, ისტორიულ-შედარებითი და კომპლექსურ-ინტენსიური მეთოდი;
- დაკვირვებისა და დეფინიციის მეთოდი;
- კომპარატიული, ისტორიულ-შედარებითი, სემიოტიკური კვლევის მეთოდები;
- ხარისხობრივ-თვისობრივი და რაოდენობრივი მიდგომები;
- ინფორმაციულ-ტექნოლოგიური ძიების საშუალებები, უცხოელი და ქართველი ავტორების ნაშრომები, კრებულები, ინტერნეტ-პუბლიკაციები, სტატიები, ასევე, ეროვნული ბიბლიოთეკის ბაზაზე და არქივებში არსებული ლიტერატურა.

ნაშრომის აპრობაცია. სადისერტაციო ნაშრომის მნიშვნელოვანი თეზისები დასკვნები და რეკომენდაციები წარდგენილ იქნა ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის წინაშე. დისერტაციის კვლევის ძირითადი დებულებები და წინადადებები გამოქვეყნებულია საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციების მასალებში, საერთაშორისო რეფერირებად და რეცენზირებად ჟურნალებში. წინადადებები და რეკომენდაციები გადაეცა შესაბამის სამინისტროებს, დეპარტამენტების კონკრეტულ სამსახურებს, სააგენტოებს.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

ნაშრომის პირველ თავში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დასავლურ ცივილიზაციასთან ურთიერთობის ისტორიულ-კულტურული წანამდგერები განხილულია სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ისტორიული წარსული, ანტიკური პერიოდი, ასევე საუბარია შუა საუკუნეებზე. გაანალიზებულია თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა უძველესი პერიოდიდან მოყოლებული დასავლეთთან ურთიერთობას; რა გავლენები იქონია სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს კულტურულ-პოლიტიკურ განვითარებაზე ისეთ ძლიერ სახელმწიფოებთან ურთიერთობამ, როგორებიც იყო საბერძნეთი, რომი, შემდგომ ბიზანტიის იმპერია. ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს რომ ქართული სახელმწიფო უძველესი პერიოდიდან წარმოადგენდა თვითმყოფად, განვითარებულ პოლიტიკურ ძალას, რომელიც თავის იდენტობას ყოველთვის ინარჩუნებდა.

კაცობრიობის კულტურის ისტორიაში ანტიკურობას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, რადგან მის საფუძველზე განვითარდა ევროპული კულტურა, რომელიც თავის მხრივ, თანამედროვე დასავლური და გარკვეულწილად მსოფლიო ღირებულებების ბაზისს ქმნის. სწორედ ამიტომ ვთვლით, რომ ანტიკურ სამყაროსთან ურთიერთობის შესწავლა და განხილვა დიდად შეუწყობს ხელს სამომავლო პერსპექტივაში ქართულ- დასავლური ურთიერთობების შესწავლას.

სამხრეთ-დასავლეთმა საქართველომ, კერძოდ აჭარამ, ისევე როგორც ისტორიული მესხეთის სხვა მხარეებმა: სამცხემ, ჯავახეთმა, ტაომ, შავშეთმა, კლარჯეთმა და გურიათამ გამორჩეული როლი შეასრულა ძველი ქართული კულტურის ფორმირებაში. ვფიქრობთ, ჩვენთვის საინტერესო რეგიონის ისტორიულ-კულტუროლოგიურ ჭრილში შესწავლა ბევრ სიახლეს შესძენს ქართულ ისტორიოგრაფიას და დღევანდელ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ სიტუაციასაც თუ გადავავლებთ თვალს, ეს საკითხი კიდევ უფრო აქტუალური გამოჩნდება.

ბერძნული კოლონიზაცია, რომელმაც წარუშლელი კვალი დატოვა სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ისტორიაში, მნიშვნელოვანი პერიოდია ჩვენი კულტურის ისტორიისათვის. ოთ. ლორთქიფანიძე პირდაპირ მიუთითებს, რომ „კოლხეთის ბერძნულ სამყაროსთან ურთიერთობამ რამდენადმე განსაზღვრა უფრო გვიან, ახ.წ.

პირველ საუკუნეებში, ქართული სახელმწიფოებრიობის ორიენტაცია დასავლურ-ქრისტიანულ სამყაროზე და ამით სათავე დაუდო ქართული ცივილიზაციის ევროპული განვითარების ტენდენციებს“.

ელინისტურ სამყაროსთან ურთიერთობამ გავლენა მოახდინა კოლხეთის ეკონომიკურ ცხოვრებაზე, კულტურასა და იდეოლოგიაზე. ელინისტური პერიოდი კოლხეთში, ისევე როგორც მთელ მედიტერანულ-შავიზღვისპირულ სამყაროში, იგივე ცირკუმპონტში ეკონომიკური ცხოვრების გამოცოცხლებისა და სავაჭრო ურთიერთობების მანამდე არნახული აღმავლობის ხანაა. მატერიალურ კულტურაში ინერგება ანტიკური ფორმები. ვრცელდება ბერძნული რელიგიური კულტები, გაჩნდა ახალი საქალაქო ცენტრები, რომელთა მეშვეობითაც ადგილობრივი მოსახლეობა სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობას აფართოებს გარე სამყაროსთან.

კოლხეთის ისტორიაში ახალი ეტაპი დაიწყო ძვ.წ II საუკუნის ბოლოდან, როცა მან დაკარგა დამოუკიდებლობა და ანექსირებულ იქნა პონტოს სამეფოს მიერ ძვ.წ 111-110 წწ. მართალია, ამ ამბებზე ჩვენ კონკრეტული და დაწვრილებითი ცნობები არ გაგვაჩნია, მაგრამ აშკარაა, რომ ამ დროიდან კოლხეთი მოექცა პონტოს სამეფოს შემადგენლობაში და ძვ.წ 65 წლამდე მის სატრაპიას წარმოადგენდა.

აჭარის ტერიტორია, როგორც კოლხეთის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი, როგორც ჩანს, პონტოს სამეფოს ხელქვეით მხარედ იქცა. ეს გასაგებიცაა, მეზობელი ტრაპეზუნტის ოლქიც მითრიდატე VI მიერ იქნა დამორჩიებული და პონტოს სამეფოში იქნა შეყვანილი.

საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პერიოდს მოიცავს ურთიერთობა რომთან, ძველი საბერძნეთის შემდგომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო რომის შემადგენელი ნაწილი ხდება და ექცევა რომაული კულტურის გარემოცვაში.

ახ.წ აღრიცხვით IV საუკუნიდან იწყება ე.წ ბიზანტიური ხანა. გასათვალისწინებელია, რომ ამ პერიოდის განმავლობაში კულტურული სიტუაციის მკვეთრი ცვლილება არ მომხდარა. აქ განსაკუთრებით მძლავრობენ მცირეაზიური და ბერძნული ელემენტები რომაულის შერევით, ასე რომ კავშირი დასავლეთთან კვლავ გრძელდება. ბიზანტიასთან სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს

ურთიერთობისათვის ძალიან საინტერესოა 554 წელს ბიზანტიელი სარდლების მიერ ლაზიკის მეფის მეფე გუბაზის მკვლელობის ფაქტი. VI საუკუნის ბიზანტიელ ავტორს აგათია სქოლასტიკოსს აღწერილი აქვს ამ მკვლელობის შემდეგ მოწვეული სახალხო კრების მსვლელობა, სადაც მიმდინარეობდა დავა ლაზიკის შემდგომი პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხზე. ქრონიკის ტექსტიდან ცნობილია ორი გამომსვლელის - აიეტისა და ფარტაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვები, რომლებსაც ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც ქართული ორატორული ხელოვნების შედეგებს.

VI საუკუნის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს კულტურულ-პოლიტიკური ორიენტაციის გარკვევის საქმეში ძალიან მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ეგრისის მეფის გუბაზის მოკვლის შემდეგ აიეტისა და ფარტაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვები. მაშინ როდესაც ქვეყანა დამარცხებულია, მეფე მოკლულია და იქ უცხო ქვეყნის ჯარი დგას თავისუფალი არჩევანის გაკეთების შესახებ მსჯელობა ძნელად წარმოსადგენია, როგორც ბ. ჯავახია თავის ნაშრომში აღნიშნავს, საფიქრებელია, რომ არჩევანი კონრეტული ომის შედეგად არ ყოფილა მიღებული, კრებაზე წარმოთქმული სიტყვები გვაძლევს საშუალებას უფრო მნიშვნელოვანი დასკვნა გავაკეთოთ. დასახელებული გადაწყვეტილებიდან ჩანს, რამდენად ერთიანია ქრისტიანული სივრცე და რა მნიშვნელობა აქვს მას ქართველებისათვის. ქართველები თავს ერთიან ქრისტიანულ სივრცეს მიაკუთვნებენ. ასე, რომ შეიძლება დავასკვნათ, რომ შუა საუკუნეები ჩამოყალიბდა, როგორც საერთოევროპული ფენომენი, რამდენადაც საერთო ევროპული ანუ ქრისტიანული შუა საუკუნეების ცივილიზაციის მსგავს წანამდღვრებს დაეფუძნა.

ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს ბიზანტიის, როგორც ძლევამოსილი კოსმოპოლიტი იმპერიის მიზნებზე. ბიზანტიამ მიიღო საერთო იდეოლოგიის გამტარებელი იმპერიის სტატუსი და სწორედ ეს განაპირობებდა მთელი საუკუნეების მანძილზე საქართველოს და იმ მცირე სახელმწიფოების მიჯაჭვულობას ერთიანი ქრისტიანული სივრცის მთავარ ცენტრთან - ბიზანტიასთან. თუმცა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ საქართველო მიუხედავად ყველაფრისა მთელი ამ პერიოდის მანძილზე ახერხებდა თავისი ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნებას.

ნინო ჩიქოვანი ფარტაძის სიტყვებს ბიზანტიასთან კულტურული ერთობის გაცნობიერების ფაქტად ასახელებს. ქართველებს ბიზანტიელებთან საერთო აქვთ:

„საზოგადოებრივი კანონები, სახელმწიფო წყობა და ცხოვრება“, „აზრთა ერთიანობა“, სარწმუნოება, „წმინდა საიდუმლოთა უმწიკლოება“. და საერთოდ „მშობლიური წესები“. ყოველივე ამას თანამედროვე ადამიანი ერთი სიტყვით აღნიშნავდა - კულტურა. როგორც ჩანს, ლაზიკას ის ბიზანტიასთან მსგავსი ჰქონდა. სწორედ კულტურული განსხვავება მიაჩნია ფარტაძის სპარსელებთან კავშირის წარუმატებლობის წინაპირობად. ფარტაძის სიტყვაში ბევრია ორატორული ნიუანსი, გამიზნული მსმენელის დასარწმუნებლად, მაგრამ არგუმენტების თანმიმდევრობა უდაოდ საყურადღებოა. მშობლიური წესები, ბიზანტიასთან საერთო საზოგადოებრივი კანონები, რელიგიური ფაქტორი, წარსული კულტურის უცხოობა და ბოლოს, გამოუვალი მდგომარეობა - „თავზე გვადგანან რომაელები“.

საქართველო თავს წარმოიდგენდა, ბიზანტიის როგორც ქრისტიანობის ჭეშმარიტი დამცველის სივრცეში. ამ საკითხის შესახებ ქართული და ბერძნული წყაროები სრულიად თანხმდებიან ერთმანეთში. ამის საილუსტრაციო მაგალითად საკმარისია V-VI საუკუნეებიდან მმართველი წრისათვის ბიზანტიური ტიტულის მინიჭება, რაც დასტურდება, როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ საქართველოს მაგალითზე. ბერძენი ავტორების პრისკე პანიონელის, აგათია სქოლასტიკოსის, იოანე მალალას, პროკოფი კესარიელის თუ სხვების შრომებში პირდაპირ არის დადასტურებული ეგრისის მეფეთა ბიზანტიის სამეფო კართან დამოკიდებულება, რომლის მიხედვითაც ეგრისის მეფეები თავს ბიზანტიური ქრისტიანული სამყაროს წარმომადგენლებად აღიარებენ.

დასავლეთის მონათესავეთ აღქმის საფუძველი ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდგომ ქრება. საქართველო ფაქტობრივად ჩამოშორდა იმ სივრცეს, რომლის წიაღშიც ჩამოყალიბდა დღევანდელი დასავლური საზოგადოება, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ევროპელ მისიონერებს დიდი წვლილი მიუძღვით საქართველო-დასავლეთის ურთიერთობის შემდგომ განვითარებაში.

კათოლიკე მისიონერთა მოღვაწეობას საქართველოში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. იგი ოფიციალურად XIII საუკუნის პირველი ნახევრიდან იწყება და XIX საუკუნის დამდეგამდე მოდის. ამ დროის მანძილზე მისიონერთა მრავალმხრივმა, ნაყოფიერმა მოღვაწეობამ სერიოზული როლი შეასრულა ქართველთა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ ცხოვრებაში.

საქართველოს ტერიტორიაზე სხვადასხვა დროს ფიქსირდება სხვადასხვა ორდერის მისიონერთა მიმოსვლა. ისინი როგორც წყაროებიდან ჩანს, საკმაოდ დაახლოებულნი იყვნენ ხელისუფლების წარმომადგენლებთან და მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ ადგილობრივთა საგანმანათლებლო-კულტურულ საქმიანობაზე. ერთ-ერთი ასეთი გახლდათ არქანჯელო ლამბერტი, თეატინელთა კათოლიკური ორდენის წევრი, ნეაპოლელი ბერი, რომელიც რომის პაპის კურიის დავალებით და პროპაგანდა ფიდეს ორგანიზებით ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელთან ერთად 1631 წელს გამოემართა საქართველოში. მისი ნაშრომი „წმინდა კოლხეთი“ მნიშვნელოვანი წყაროა საქართველოს იმდროინდელი ისტორიის გასაანალიზებლად. ასევე საინტერესოა, რომ არქანჯელო ლამბერტი მოგზაურობს საქართველოს სხვადასხვა მხარეში. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ის ოსმალეთის იმპერიის მიწად მოიხსენიებს და კარგად აღწერს ადგილობრივთა ყოფას ოსმალთა ბატონობის პერიოდში.

ევროპელთა ინტერესს ჩვენი ქვეყნისადმი გამოხატავს იმდროინდელი რუკები და პორტალები, სადაც სისტემატურადაა დატანილი ბათუმი, ციხისძირი და გონიო.

რაც შეეხება ნაშრომის მეორე თავს, **სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო და დასავლური სამყარო XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნის დასაწყისში** - მიგვაჩნია, რომ ეს პერიოდი ყველაზე მეტად დატვირთულია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიისათვის. სწორედ ოსმალთა ბატონობის დასრულების შემდეგ იწყება ამ რეგიონის და უფრო მეტად ქალაქ ბათუმის დასავლურ სამყაროსთან ურთიერთობების გაღრმავება.

მთელი XIX საუკუნე რუსეთ-ოსმალეთს შორის მიმდინარეობდა დაპირისპირება და ბრძოლა პირველობისათვის. რუსეთი ყოველგვარ ძალას იყენებდა ოსმალეთის წინააღმდეგ, მათ შორის ადგილობრივი ელიტის კეთილგანწყობის მოპოვებასაც ცდილობდა. აჭარელი ფაშები, ბეგები ურთიერთობას არ წყვეტდნენ დანარჩენ საქართველოსთან, რომელიც ამ პერიოდში უკვე რუსეთის შემადგენლობაშია. სელიმ ხიმშიაშვილი არათუ მეგობრულ დამოკიდებულებაშია ქართველ თავადებთან, არამედ კიდევაც მოყვრობს მათ. როგორც წყაროებიდან ჩანს, მამია გურიელის და მისი რძალი იყო. აჭარაში ოსმალებისგან

განთავისუფლებისათვის ბრძოლის სიმბოლოდ შეიძლება ვახსენოთ სელიმ ხიმშიაშვილის ბოლო ფრაზა: „მე მჭრით თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი სამუდამოდ ოსმალს არ შერჩება, ამის ხსოვნას მე ჩემ შვილებს დავუტოვებ“. მართლაც, სელიმის გარდაცვალების შემდეგაც აჭარლები წინააღმდეგობას უწევდნენ სულთნის მოხელეებს, რაც უკვე 1828-1829 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს გამოჩნდა.

XIX საუკუნის 70-იან წლებში აღმოსავლეთის საკითხი კვლავ გამწვავდა. რუსეთსა და დასავლეთს ევროპის სახელმწიფოთა (ინგლისი, საფრანგეთი, ავსტრია-უნგრეთი, გერმანია) ბრძოლა ოსმალეთის ტერიტორიების გადანაწილებისათვის ახალ სტადიაში შევიდა. ყირიმის ომში (1853-1856 წწ) განცდილი მარცხის შემდეგ რუსეთი წელში გაიმართა და ახალი ომისათვის მზადება დაიწყო. რუსეთის მისწრაფებას - ხელთ ეგდო ბოსფორ-დარდანელის სრუტეები და ქალაქი კონსტანტინეპოლი (დღევ. სტამბოლი) ტრადიციულად ეწინააღმდეგებოდნენ ინგლისი და საფრანგეთი. სამაგიეროდ, რუსეთის ბრძოლას ოსმალეთის წინააღმდეგ მხარს უჭერდა ბალკანეთის მოსახლეობა, რომელიც განმათავისუფლებელ ომს აწარმოებდა ოსმალეთის უღლის გადასაგდებად. ქართველი ერი მხარს უჭერდა რუსეთის ლტოლვას - განედევნა ოსმალეთი სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოდან.

რუსეთსა და ოსმალეთს შორის 1878 წლის 3 მარტს გაფორმდა სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულება. სან-სტეფანოს საზავის პირობებით დამოუკიდებლობა მიიღეს ბულგარეთმა, ჩერნოგორიამ და რუმინეთმა. რუსეთს უნდა გადასცემოდა ევროპაში ბესარაბია, აზიაში - სახრეთ-დასავლეთი საქართველოს ისტორიული ტერიტორია (ტაო-კლარჯეთი, აჭარა, ქანეთის ნაწილი). სან-სტეფანოს ზავის თანახმად რუსეთს შეეძლო მიეღო არტაანი, ბაიაზეთი, ბათუმი ყარსი და სხვა ტერიტორიები, ან მათ სანაცვლოდ აეღო დიდი რაოდენობის კონტრიბუცია. ჭორსმჭვრეტელმა რუსულმა დიპლომატიამ ტერიტორიები აირჩია. იმპერატორმა ალექსანდრე II განაცხადა: „მარტო ბათუმი და ყარსი ღირს იმად, რომ რუსეთმა მათთვის გასწიროს რამდენიმე მილიონი“.

ამ ზავის პირობებით მეტად უკმაყოფილონი დარჩნენ ევროპის სახელმწიფოები. ისინი აშკარად ხედავდნენ, რომ ხელშეკრულება ხელს უწყობდა რუსეთის გაძლიერებას როგორც ევროპაში, ისე აზიაში. ეს კი არ შეესაბამებოდა მათ

ინტერესებს. მაგალითად, ინგლისის მინისტრთა კაბინეტის სხდომაზე გადაწყდა, რომ ინგლისი ყოველნაირად შეეწინააღმდეგებოდა ოსმალეთსა და რუსეთს შორის დადებულ სეპარატისტულ ხელშეკრულებას. ისიც უნდა ითქვას, რომ ინგლისის მინისტრთა კაბინეტის ზოგიერთი წევრი წინააღმდეგი არ იყო რუსეთისათვის ბათუმის გადაცემაზე იმ პირობით, თუ რუსეთი უარს იტყოდა მისი საზღვრების სამხრეთით გაფართოებაზე. ინგლისმა დაიწყო რუსეთის დაშინება. თუ რუსეთი არ გადახედავდა ხელშეკრულების პირობებს და დათმობაზე არ წავიდოდა მათ სასარგებლოდ, საომარ მოქმედებებს განაახლებდნენ. ინგლისმა მარმარილოს ზღვაში თავისი ფლოტიც კი შეიყვანა. რუსეთი აღმოჩნდა რთულ მდგომარეობაში. მას არ შეეძლო ომი განეახლებინა. ეს მისთვის დამღუპველი აღმოჩნდებოდა.

1878 წლის 1 ივნისს ბერლინში გერმანიის კანცლერის ოტო ფონ ბისმარკის თავმჯდომარეობით მუშაობას შეუდგა 1856 წლის პარიზის ზავზე ხელმომწერი ქვეყნების კონგრესი. მართალია, მან ადრე განაცხადა, რომ სურს დარჩეს „პატიოსან მაკლერად“ და არც ერთ მხარეს არ მიანიჭოს უპირატესობა, მაგრამ სან-სტეფანოს ზავის გადასინჯვისას, იგი რუსეთის მოწინააღმდეგეებს მიემხრო. რუსეთი ამ კონგრესზე აშკარა იზოლაციაში აღმოჩნდა. განსაკუთრებით აქტიურობდა ინგლისი. სხვათა შორის, ინგლისი ხედავდა, რომ რუსეთის დელეგაციაში არ იყო ერთიანობა და ამას ბრწყინვალედ იყენებდა თავის სასარგებლოდ. ბერლინში ხელმოწერილი ტრაქტატით რუსეთს გადაეცა ოსმალეთის მიერ მიტაცებული საქართველოს ისტორიული ტერიტორიები: აჭარა, შავშეთი, კლარჯეთი, იმერხევი, კოლა-არტაანი და ოლთისი. ბერლინის ტრაქტატის ძალით, ბათუმი პორტო-ფრანკოდ (თავისუფალი ქალაქ-ნავსადგურის) ცხადდებოდა.

ილია ჭავჭავაძე ბერლინის კონგრესის შეფასებისას თავის ნაშრომში „ოსმალთა საქართველო“ აღნიშნავს, რომ ეს კონგრესი საქართველოსთვის და ქართველი ხალხისათვის დიდად მნიშვნელოვანია, იმ მხრივ, რომ საუკუნეების განმავლობაში ერთიან საქართველოს მოწყვეტილი აჭარა კვლავ შემოუერთდა დედა-სამშობლოს. ამიტომ, ის როგორც საქართველოში გაბატონებულ ადმინისტრაციას, ქართველ საზოგადო მოღვაწეებს და ჩვეულებრივ მოსახლეობას თხოვდა ყველაფერი გაეკეთებინათ იმისათვის რომ აჭარა მაქსიმალურად უმტკივნეულოდ დაბრუნებოდა ძირძველ ტრადიციებსა და კულტურას. ილია ჭავჭავაძე 1879 წლის იანვრის შინაურ

მიმოხილვაში აგრეთვე მიუთითებდა ბათუმისადმი საერთაშორისო დაინტერესების გაზრდას ბერლინის კონგრესის შემდეგ. „ეს პატარა ქვეყანა, - წერდა ილია, - რომელსაც ამიერკავკასიას ემახიან და სადაც უპირატესობა ყოველისფრით ქართველობას უპყრია, დღეს იმ ქვეყნად შეიქმნა, რომელშიც, ბერლინის ხელშეკრულების შემდეგ გამოიკვანდა დიდი კვანძი აღმოსავლეთის საქმისა“.

XIX საუკუნის 50-იანი წლებიდან კაპიტალისტური წარმოებისა და ვაჭრობის შემდგომი განვითარების შედეგად იზრდება ბათუმის როგორც სანავსადგურო პუნქტის კომერციული მნიშვნელობა. ბათუმის გარდა მთელ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში არ მოიპოვება ისეთი მოხერხებული საზღვაო პუნქტი, სადაც გემებს შეეძლებოდათ ყოველგვარ ამინდში შესვლა და სატვირთო ოპერაციების წარმოება. ინგლისური გაზეთი „დეილი ნიუსი“ 1876 წელს წერდა: „ბათუმის პორტი ერთადერთი უსაფრთხო ნავსაყუდელია შავი ზღვის მთელ სამხრეთ აღმოსავლეთ სანაპიროზე ყირიმამდე. აქ წყალი იმდენად ღრმაა, რომ ყველა დიდ გემს შეუზღა ჩაუშვას ლუზა ნაპირის ახლოს გემებს დატვირთვა და გადმოტვირთვა შეიძლება ყოველგვარ ამინდში. ჩრდილოეთი და ჩრდილო-დასავლეთი ქარები, რომლებიც აღწევენ კავკასიის ნაპირებს არასოდეს არ უბერავენ ბათუმის ნავსაყუდელის სანაპიროს“.

1862 წლის ბათუმის შესახებ ცნობილი ქართველი მწერალი გიორგი ერისთავი წერდა: „აქ მრავალი გემი იალქან გაშლილნი, დიდროვანნი ნავნი და პატარა ლოტკები მიმოსცურავენ“. თუ ადრე აქ მხოლოდ თურქული გემები შემოდის, უკვე XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან სისტემატურად შემოდის ნაოსნობისა და ვაჭრობის რუსული საზოგადოების, ინგლისის, საფრანგეთის, ნორვეგიის, იტალიის, ავსტრიის და სხვა ქვეყნების სავაჭრო გემები.

როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომამდელი ბათუმი საკმაოდ აქტიური და ჩართულია სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ევროპისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებთან. ბათუმის მიმართ დიდ ინტერესს იჩენენ ევროპის ძლიერი სახელმწიფოები. გარდა პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ბათუმი კულტურული თვალსაზრისითაც იწყებს აღმავლობას, რაც სხვადასხვა კულტურის ხალხების აქტიურმა მიმოსვლამ განაპირობა. ძალიან საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან ამ დროის უცხოელ მოგზაურთა

ჩანაწერები ბათუმზე, ადგილობრივ მოსახლეობაზე. თუმცა, უნდა ითქვას, ისიც, რომ მიუხედავად გარკვეული ძვრებისა, ამ პერიოდის ბათუმი მაინც ტოვებდა აზიური ტიპის ქალაქის შთაბეჭდილებას.

ოსმალეთის მფლობელობაში ყოფნის პერიოდში ბათუმმა ვერ შეძლო გამოეყენებინა თავისი დიდი უნარი და შესაძლებლობანი, რომელიც მას გააჩნდა, როგორც შავი ზღვის სანაპიროზე ერთ-ერთ ძალზე მოხერხებულ საზღვაო პუნქტს. ნ. ნიკოლაძე გულისტკივილით წერდა: „ცოდვა არ არის ამისთანა ბუნებისაგან მდიდრად დაჯილდოებული ბოდაზი, რომელიც აღებ-მიცემობით აყვავილებული უნდა იყოს, ასე ღარიბად გამოიყურებოდეს“.

ამის მიზეზი ის იყო, რომ ჯერ ერთი ოსმალეთი წარმოადგენდა ეკონომიკურად ჩამორჩენილ, აგრარულ ქვეყანას სადაც ძალიან ნელი ტემპით ვითარდებოდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო სავაჭრო ურთიერთობები.

ამ მხრივ საინტერესოა სერგეი მესხის ჩანაწერები ბათუმის შესახებ. როგორც ვიცით, ის ერთ-ერთი იყო იმ პირთაგან, რომლებმაც პირველებმა შემოაბიჯეს ოსმალთა განდევნის შემდგომ აჭარაში. ის დაწვრილებით აღწერს აჭარაში მოგზაურობას: „ბათუმი წმინდა აღმოსავლური, აზიური ქალაქია. ბაზარი, ქუჩების სიბინძურე, შენობების არქიტექტურა. ხალხის ცხოვრება - ყველაფერი აზიას, აღმოსავლეთს მოგაგონებთ. მხოლოდ რამდენიმე სახლია აქ, რომლებსაც ცოტა რამ აცხია ევროპისა; ეს სახლები არიან: ალი-ფაშა თავდგირიძის სახლი, ჩვენი კონსულის სახლი, დამოჟნა და ერთი-ორი სხვა, რომელნიც ყველა ზღვის ნაპირას არიან ჩაწვივრებულნი“.

პორტო-ფრანკოს პერიოდში ბათუმში გაიზარდა უცხოელ მოგზაურთა შემოსვლა. სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად თანდათან შესამჩნევი ხდებოდა ბათუმის როგორც ევროპული ტიპის ქალაქად ჩამოყალიბება. ამაზე მეტყველებს არაერთი ევროპელი მოგზაურის ჩანაწერები ბათუმსა და მისი მოსახლეობის ცხოვრების აღწერის შესახებ.

1890 წლის 17 ივნისს იტალიის ქალაქ ფლორენციიდან სტამბოლის გავლით გემით ბათუმში ჩამოვიდნენ ცნობლი იტალიელი მეცნიერები: ბოტანიკოსი ემილ

ლევლი და ანთროპოლოგი სტეფანე სომიე. ისინი ორი თვის განამვლობაში ეცნობდნენ და სწავლობდნენ საქართველოს ბუნებას, მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებს.

ორი თვის მანძილზე დასახული მიზნის შესაბამისად, მათ მოინახულეს ბათუმი და მისი შემოგარენი, მთიანი აჭარა. როგორც ვთქვით, ლევლი პროფესიით ბოტანიკოსი იყო და მისი მოგზაურობის მთავარი მიზანიც ამიერკავკასიის ფლორის შესწავლა იყო. მისი ჩანაწერები საინტერესო და სანდო წყაროა იმდროინდელი, კერძოდ XIX საუკუნის 90-იანი წლების ბათუმზე, აჭარაზე, მის მოსახლეობაზე.

ლევლსა და სომიეს მოგზაურობა ბათუმისა და აჭარის გაცნობითა და დახასიათებით დაიწყო. ლევლე აღწერს ბათუმის მდებარეობას, მოსახლეობას, მის ჩაცმულობას, ევროპულ იერსახეს. იგი წერდა: „აქაურ მცხოვრებთ, რომ ვუკვირდებოდი, ასე მგონია ევროპაში ვარ მეთქი... მკვიდრი ქართველები და სხვა ატარებენ ერთგვარ ხალათივით გრძელ ტანისამოს, რომელიც წელში მოწეულია და გულთან პატარა ჯიბეები აქვს. ყველას ხანჯალი აკრავს. მანდილოსნები უჩადრო, პირახდილი გაევროპულეებულნი არიან....“.

იტალიელი მოგზაური აჭარლების უფრო შტამბეჭდავ დახასიათებასაც იძლევა: „აჭარლები უმშვენიერესნი უნდა იყვნენ კავკასიის ხალხთა შორის. სულ ყველას მოსული ტანი და გამირული შეხედულება აქვს. ადვილად შეამჩნევთ სიარულში სიყოჩადეს, ქცევაში ზრდილობას, საქმეში სიმარდეს. მსუქნები იშვიათია, თითქმის სულ არ არიან. მოხუცი კაცებიც მკვირცხლი და მარჯვე არიან. საუცხოო სურათს წარმოადგენს როცა აჭარელი თავისი მშვენიერ ტანისამოსით ცხენზე ზის. ყველა იარაღშია ჩამჯდარი, თითქოს მარტო ჩხუბისა და სიკვდილის მეტს არაფერს ფიქრობენ...“.

იტალიელი მოგზაურების ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ XIX საუკუნის აჭარა და ადგილობრივი მოსახლეობა კულტურული და ეკონომიკური თვალსაზრისით დაწინაურდა, სავაჭრო-ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებთან ხელი შეუწყო დასავლური კულტურის, დასავლური ცივილიზაციის აქტიურ შემოდინებას აჭარაში, კერძოდ კი ბათუმსა და მის შემოგარენში.

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე ჩვენს ქალაქში ჩვიდმეტი საკონსულო ფუნქციონირებდა: ავსტრია-უნგრეთის, პრუსიის (გერმანიის), ჩრდილოეთი ამერიკის

შტატების¹, საფრანგეთის², დანიის, იტალიის, ბელგიის, ოსმალეთის, სპარსეთის, იაპონიის, ბრიტანეთის, შვეციის, ნორვეგიის და ა.შ.

ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან მასშემდეგ, რაც ბათუმი ოფიციალურად პორტო-ფრანკოს სტატუსით რუსეთის შემადგენლობაში შევიდა, ძალზედ სწრაფად ყალიბდება პოლიეთნიკურ ქალაქად. ეს კაპიტალისტური ურთიერთობების გარიჟრაჟზე მზარდი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების დამსახურება იყო. უცხოელ ავტორთა ჩანაწერები ამ პერიოდის ბათუმზე მრავლადაა, რომელთა შორის აღსანიშნავია ნორვეგიელი პროზაიკოსის, ნობელიანტი კნუტ ჰამსუნის მოგონებები.

მნიშვნელოვანია ასევე ისიც, რომ ბათუმის, როგორც მთავარ საექსპორტო პუნქტად ქცევასთან ერთად ქალაქში მტკიცედ დამკვიდრდა როტშილდის, მანთაშევის, ნობელის და სხვა მონოპოლისტი გაერთიანებები. მათ კონტროლს დაექვემდებარა იმ დროისათვის ტექნიკურად საუცხოოდ აღჭურვილი საწარმოები, რაც ძირითადად განსაზღვრავდა ბათუმის ოლქის კომერციულ პროფილს.

ჩვენი კვლევის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია, გამოვკვეთოდ თუ როგორი კვალი დატოვა დასავლურმა ცივილიზაციამ განათლების სფეროს განვითარებაზე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. სწორედ ამ თემას ეძღვნება **მეორე თავის** მე-3 პარაგრაფი.

ჯერ კიდევ უძველესი პერიოდიდან დასავლეთ საქართველოს აქტიური, მჭიდრო კავშირი ჰქონდა დასავლურ ცივილიზაციებთან. დასავლეთთან ურთიერთობის სიმბოლოდ მოიაზრება ფაზისის აკადემია, რომელზე ცნობებსაც გვაწვდიან ძველი ბერძენი ისტორიკოსები პროკოფი კესარიელი, აგათია სქოლასტიკოსი, თემისტოისი და სხვები. კოლხეთის აკადემიაში იწრთობოდნენ მჭევრმეტყველებაში, ტანვარჯიშში, სწავლობდნენ ფილოსოფიას, პოლიტიკას იმართებოდა შეჯიბრებები სამართლისა და პოლიტიკის საკითხების ცოდნაში. ბერძნულ წყაროებში აღნიშნულია, რომ ასეთ პაექრობებში ხშირად იმარჯვებდნენ ქართველები. აღნიშნულ დაწესებულებებში განათლებას იღებდნენ როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოელი ახალგაზრდები.

¹ კონსული უილიამ სტიუარტი, დედოფალ მარია სტიუარტის მემკვიდრე, რომელიც მახინჯაურში მოუკლავთ იმის გამო, რომ მილიონერი რუსი კონსულის სავა მოროზოვის ცოლს გაეარშიყა.

² კონსული იყო დელაკრუა.

X-XI საუკუნეებიდან ბიზანტიასთან ურთიერთობამ გარკვეულ წილად ხელი შეუწყო დასავლეთ საქართველოში ბიზანტიური კულტურის შემოღებას. ახალგაზრდები ბიზანტიაში იგზავნებოდნენ და იღებდნენ ბერძნულ განათლებას, ითარგმნებოდა ლიტერატურული ნაშრომები, ამ დროის ქართული ლიტერატურა განიცდიდა ბიზანტიური კულტურის გავლენას.

სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, კერძოდ აჭარა განათლებისა და კულტურის განვითარების თვალსაზრისით ოდითგან საქართველოს ერთ-ერთ დაწინაურებულ მხარეს წარმოადგენდა. ჯერ კიდევ XIII საუკუნეში აჭარაში მოღვაწეობდა დიდი ასტრონომი, მწერალი და ფილოსოფოსი ტბელ აბუსერისძე.

ოსმალური ბატონობის დამყარების შემდეგ დამპყრობლებმა სისტემატურად დაიწყეს აჭარის ოსმალურ პროვინციად გადაქცევისათვის ბრძოლა. ჩქარი ტემპით ხდებოდა ქართული სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური წყობის უკანასკნელი ნაშთების ამოძიკვა და მის ნაცვლად ცხოვრების ყველა სფეროში ოსმალური წესების, ზნე-ჩვეულებებისა და ინსტიტუტების დანერგვა. ოსმალური ადმინისტრაციამ დაიწყო უცხოური ენის ძალდატანებით გავრცელება, ჯამე-მედრესეების გახსნა და ისლამის, როგორც ოფიციალური იდეოლოგიის ინტენსიური გამტკიცება. ამით კი ქართველობას აჭარაში საბოლოოდ გადაშენების საფრთხე დაემუქრა.

აჭარლებისათვის არაბული ენა გაუგებარი იყო, ამიტომ მოსწავლეები მედრესეებში ლოცვის თავებს ზეპირად სწავლობდნენ. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ აჭარელი მოსახლეობა რელიგიურთან ერთად საერო განათლებასაც იღებდა და აღმოსავლურ კულტურას ეცნობოდა. ამაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ოსმალთა ინიციატივით ბათუმში გაიხსნა გიმნაზიის ტიპის სასწავლებელი ე.წ. „რუმტე“.

აჭარა-მესხეთის გამაჰმადიანებას, თურქული მართვა გამგეობის დამყარებას ივ. ჯავახიშვილი შემდეგნაირად აღწერს: „ოსმალთა გაბატონებამ მცირე აზიაში და კონსტანტინეპოლში მთელი დასავლეთი და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, მეტადრე ეს უკანასკნელი მონაპირე კუთხე, საშინელს განსაცდელში ჩააგდო. საუკუნეთა განმავლობაში დაუცხრომელი სიმედგრით საქართველოს ამ ძვირფას და

მშვენიერ ნაწილის ჩაყლაპვას ლამობდა. ყოველგვარი საშუალებით, პოლიტიკური თუ სარწმუნოებრივი დევნით და ეკონომიკური შევიწროებით იგი ცდილობდა, რომ ქრისტიანობა აქაურ ქართველთა შორის დაემხო და ქვეყანა გაემაჰმადიანებინა. ჯერ უმაღლეს წრითაგან დაიწყო, შემდეგ ხანგრძლივ ბრძოლის საშუალებით მაჰმადიანობა თვით ხალხშიც გაავრცელეს. მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში დაიწყო გამაჰმადიანების პროცესი და მთელს მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგამდე გაგრძელდა. წინანდელი დამოუკიდებლობისა და ქართველობის ხსენებაც კი რომ მოესპოთ, ოსმალებმა სამცხის მფლობელნი „ახალციხის ფაშა“-დ გახადეს, ხოლო ეს ღირსება ამავე საგვარეულოს მემკვიდრეობით დატოვეს. ამ საშუალებით ოსმალეთმა ეს მშვენიერი ქვეყანა საქართველოს მოსწყვიტა და მთლად შთანთქა. ოსმალთა დროს ახალციხის საფაშო კვლავინდებურად მთელი ჭოროხის მხარესაც შეიცავდა და 24 თემად ანუ სანჯაყად იყოფოდა. თითოეულს თემს ანუ სანჯაყს სათავეში მემკვიდრეობითი მფლობელი სანჯაყ-ბეგები უდგნენ“.

მართალია, ოსმალთა ბატონობამ დიდი ხნით შეაფერხა ქართული განათლებისა და კულტურის განვითარება, მაგრამ ადგილობრივმა მოსახლეობამ მაინც შეინარჩუნა წინაპართა ადათ-წესები და, რაც მთავარია, მშობლიური ენა. ოსმალთა მთავარ მიზანს კი სწორედ ქართული ენის ქართველთა მეხსიერებიდან წაშლა წარმოადგენდა, რაც საწინდარი იქნებოდა ერის გადაგვარებისა. დიდი ილია აღნიშნავდა: „რა ენა წახდეს, ერიც დაეცესო“.

აჭარის დედა-სამშობლოსთან დაბრუნების შემდეგ საჭირო გახდა საერო განათლების გადახალისება. სწავლების ძირეულად გარდაქმნისათვის ქართველი მოღვაწეები საჭიროდ მიიჩნევდნენ რამდენიმე მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას. პირველ რიგში საჭირო იყო წერა-კითხვის გავრცელება ასევე სახალხო სკოლების დაარსება, რათა დაწყებითი სწავლება წარმართულიყო ქართულ ენაზე. ამ მიმართულებით ოლქში თავიდანვე ენერგიული მუშაობა წარიმართა. ბათუმის ოლქის მმართველობა ოსმალეთის ქვეშევრდომ ხოჯებს პედაგოგიური მოღვაწეობა აუკრძალა. ასეთი განკარგულებით განათლების ძველი სისტემის გავლენა იზღუდებოდა. თუმცა, ეროვნული კადრების სიმცირის გამო განათლების გაეროვნების პროცესი გარდამავალი პერიოდის პირველ ეტაპზე ვერ გაღრმავდა,

სამაგიეროდ შედარებით ადვილად მოხერხდე ახალი ევროპული ტიპის სახალხო სკოლების ორგანიზება.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აჭარაში პირველ საგანმანათლებლო დაწესებულებად ქალაქ ბათუმში 1881 წელს ქართველთაშორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ დაარსებული სკოლაა მიჩნეული. ბოლო დროინდელმა გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ აღნიშნული ფაქტი არ შეესაბამება სინამდვილეს. ზემო აჭარაში ახალი ადმინისტრაციის ჩამოყალიბებისთანავე (1878 წ) შეუდგნენ მუშაობას განათლების გარდასაქმნელად. ჩანს, რომ აქაურმა ქართველმა მოხელეებმა ადრიდანვე შეიმუშავეს ხულოში სპეციალური სასწავლებლის გახსნის სქემა, სადაც მოზარდები ქართული, რუსული და თურქული ენის დაუფლებას შეძლებდნენ. საგულისხმოა, რომ სკოლის შენობა უსასყიდლოდ დაუთმო სასწავლებელს დიდაჭარაში მცხოვრებმა ყედირ შერვაშიძემ. თურქულ ენასაც ის ასწავლიდა. რუსული და ქართული ენა იმავე სკოლაში უნდა ესწავლებინა ზედა აჭარის უბნის მდივან მწიგნობარს ნ.ლორთქიფანიძეს. სკოლის ზედამხედველობა იტვირთვა მ. მეფისაშვილმა.

სათანადო წყაროების უქონლობის გამო ძალზედ ძნელია შეაფასო ამ სკოლის ფუნქციონირების ყველა დეტალი, მაგრამ ერთი რამ უეჭველია, რომ აღნიშნულ ფაქტს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც საკუთრივ მთიანი აჭარისათვის, ისე მთლიანად ახლდაბრუნებულ მხარისთვის, ვინაიდან აღნიშნულ სკოლაში ეროვნულ განათლებასთან ერთად დასავლური განათლების ელემენტებიც იქნებოდა შეტანილი.

ეროვნული და დასავლური სწავლა-განათლების პროცესს ახლადდაბრუნებულ ბათუმის ოლქში მნიშვნელოვნად ხელი შეუწყო ამ კუთხეში მოვლენილმა სწავლულ-განმანათლებელთა ჯგუფმა. ამ დიდებულ პლეადას ქმნიან: დიმიტრი ბაქრაძე, ივანე კერესელიძე, გრიგოლ გურიელი, გიორგი ყაზბეგი, მიხეილ მეფისაშვილი, ნიკო ლორთქიფანიძე, სერგი მესხი, ზაქარია ჭიჭინაძე, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი, დავით და გიორგი წერეთლები, ყადირ შერვაშიძე, აბდულ მიქელაძე, ხასან ციციშვილი და სხვები.

გატარებული ღონისძიებების მიუხედავად ბათუმის ოლქში ძალზე მცირე იყო სასწავლო დაწესებულებების რიცხვი და შესაბამისად წერა-კითხვის მცოდნე საზოგადოების რაოდენობაც. 1897 წლის აღწერაში ბათუმის ოკრუგში წერა-კითხვის მცოდნეთა რაოდენობა 18,2 პროცენტს შეადგენს. 1905 წლისათვის ყველა ტიპის საგანმანათლებლო დაწესებულების რაოდენობა ბათუმში შეადგენდა 28-ს. მოქმედ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მკაცრი რეჟიმი იყო დამყარებული. რუსეთის ხელისუფლება განათლებას რუსეფიკაციის ერთ-ერთ მძლავ იარაღად მიიჩნევდა. ცარიზმის რუსეფიკატორული საგანმანათლებლო პოლიტიკა საქართველოში XX საუკუნის დამდეგიდანაც არ შესუსტებულა.

მე-19 საუკუნის ბოლოსათვის ბათუმში ფუნქციონირებდა სხვადასხვა სასულიერო სკოლა: ბათუმის საეკლესიო-სამრევლო სკოლა, ბათუმის გოგონების საეკლესიო სამრწევლო სკოლა (ბერძნული), სომხურ-კათოლიკური საეკლესიო-სამრევლო-სკოლა და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ მე-19 საუკუნე ეს არის დრო, როდესაც საქართველო იმყოფებოდა რუსეთის იმპერიის სემადგენლობაში, აქ მულტიკულტურული გარემო სუფევდა. ბათუმს ამშვენებდა სხვადასხვა აღმსარებლობის საკულტო ნაგებობები. ამის შესახებ საუბრობდნენ იმხანად ქალაქში მყოფი უცხოელი მოგზაურები თუ მეცნიერები. საინტერესოა 1911 წელს ბათუმში მყოფი ფრანგი მეცნიერის პიერ ლემორის აღნიშვნა: „ბათუმი მიეკუთვნება იმ ქალაქთა რიცხვს, სადაც ყველა რელიგიის მიმდევრებს აქვთ საკუთარი საკულტო ნაგებობა. ყველა ეს ნაგებობა ერთმანეთთან ახლოს მდებარეობს. აქ ნახავთ ქართველ მართლმადიდებლებს, რომლებიც ლოცულობენ თავიანთ ეკლესიებში. ქართველ მართლმადიდებლებს თავიანთი მშვენიერი ეკლესია აქვთ, ასევე საკუთარ ეკლესიებში ლოცულობენ რუსი მართლმადიდებლები. რუსებს ბათუმში აგებული აქვთ ერთ-ერთი დიდებული ტაძარი, რომელსაც აქაურები „სობოროს“ ეძახის. იქვე ახლოს მდებარეობს კათოლიკების საოცარი ტაძარი, რომელიც ყოველდღე სავსეა ბათუმელი კათოლიკეებით, ამ ტაძართან ახლოს მდებარეობს ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესია, რომლის გვერდზე ბერძნული სამრევლო სკოლაა. ეს სკოლა ხშირად აწყობს ღონისძიებებს, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობს ბათუმში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები. ბერძნული ეკლესიიდან ორი ქუჩის იქეთ

მდებარეობს სომხური გრიგორიანული ეკლესია. ამ ეკლესიას გააჩნია რამდენიმე სამრევლო სკოლა. ბათუმში მდებარეობს სამი მეჩეთი, რომელსაც მლოცველები ნამდვილად არ აკლია. ჩემი ბათუმში ყოფნის ხუთი თვის განმავლობაში არ მომხდარა არც ერთი ინციდენტი რელიგიურ ნიადაგზე“.

გარდა საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა, ბათუმში აქტიურად იწყებს ფუნქციონირებას თეატრალური დასი. 1891 წლიდან ბათუმის თეატრის შენობა გახდა ფრანგი ვაჭრის მარშოს რკინის დიდი საწყობი, რომლის გამოც მას „რკინის თეატრი“ დაერქვა.

ბათუმის გათავისუფლების შემდგომ დასავლურ ვიზიტორთა რაოდენობა საგრძნობლად იზრდება, ამას დაემატა ისიც რომ აქ კონცერტებს მართავდნენ როგორც ქართველი ასევე უცხოელი მომღერლები. 1884 წელს ბათუმს ეწვივნენ მომღერალი ფილიმონ ქორიძე, კომპოზიტორი მელიტონ ბალანჩივაძე და სხვ.

ჩვენი ქალაქი საგასტროლოდ უცხოელ მომღერლებს, კომპოზიტორებს და სხვა ჟანრის მსახიობებაც იზიდავდა. 1882 წელს ბათუმს რუსული დასი ესტუმრა, რომელსაც ოსეტროვი ხელმძღვანელობდა. 1886 წელს ქალაქს საგასტროლოდ ნიჭიერი იტალიელი მსახიობი გრესტრინო როსი ესტუმრა. იმავე წელს ბათუმში ჩამოვიდა გამოჩენილი რუსი კომპოზიტორი პეტრე ჩაიკოვსკი.

ბათუმის ხშირი სტუმარი იყო ჩეხი მომღერალი რატილი, რომელიც ქართული ფოლკლორით დაინტერესდა. იმდროინდელი პრესის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ წმინდა ქართულ ხმებთან აქა-იქ ევროპული ხმებიც მოისმოდა, რაც კონცერტს ქართულ ხასიათს არ უკარგავდა. სწორედ რატილს ეკუთვნის სიტყვები: „გადაგვარება იმ ხალხისა, რომელსაც მდიდარი ენა, ხმები და ჰანგები აქვს, შეუძლებელია“.

მე-19 საუკუნეში ბათუმში, როგორც უკვე ვთქვით, სხვადასხვა ეროვნების ხალხი ცხოვრობდა განსხვავებული კულტურითა და ღირებულებებით. მიუხედავად იმისა რომ, მეფის რუსეთის წარმომადგენლები ცდილობდნენ ხელი შეეშალათ ცალკეულ ეროვნებათა კულტურულ განვითარებას. საინტერესო ცნობას გვაწვდის ბათუმელი ექიმი ა. ერიქსონი 1888 წელს გამართულ შეხვედრაზე, რომელიც გაიმართა ბათუმელი მასწავლებლის ნიკოლოზ დერჟავინის სახლში. მონაწილეობას

ღებულობდნენ სხვადასხვა კულტურისა და სხვადასხვა რელიგიის წარმომადგენლები: ქართველები, ბერძნები, სომხები, ადგილობრივი მუსლიმები, რუსები, ებრაელები და სხვ. შეხვედრაზე ისაუბრეს ბათუმში მცხოვრებ სხვადასხვა ხალხებს შორის დაახლოების შესახებ, რომელშიც ამ ხალხთა კულტურამ მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს. ითქვა იმის შესახებაც, რომ ხშირად უნდა მოეწყოს კულტურული ღონისძიებები, სადაც მონაწილეობას მიიღებს ყველ ერის წარმომადგენელი. 1889 წლის 6 ივნის ქალაქის ზღვისპირა პარკში გამართულა დიდი კონცერტი, სადაც მონაწილეობას იღებდა იმ პერიოდში ბათუმში მცხოვრები ყველა ერის წარმომადგენელი. აღნიშნულმა კონცერტმა ხაზი გაუსვა კულტურის როლს ხალხთა დაახლოების საქმეში. კულტურა ის ფენომენია, რომელიც ხალხებს ერთმანეთს უკეთ აცნობს, აგებინებს მათ ტრადიციებს, ეხმარება მათი წარსულის გაცნობაში.

1890 წელს ბათუმს გამოჩენილი იტალიელი მომღერალი ერნესტო როსი ეწვია. მომღერლის საპატივცემულად გაიმართა კონცერტი, სადაც ყველა კულტურის წარმომადგენელი იღებდა მონაწილეობას. როსი განსაკუთრებით მოიხიბლა ადგილობრივ მუსლიმთა მიერ შესრულებული „განდაგანით“. მომღერალი სცენაზე ავიდა და განაცხადა, რომ ასეთი ლამაზი ილეთებითა და მუსიკით ცეკვა პირველად ვნახეო.

ბათუმში ეროვნებათა შორის კულტურული ურთიერთობის კარგი მაგალითი იყო ცენტრალური ბიბლიოთეკა და მუზეუმი, სადაც თითქმის ყველა ერის წარმომადგენელი მუშაობდა. სწორედ ამას აღნიშნავდნენ ხელმძღვანელი ორგანოები, როდესაც ქალაქში კულტურული ცხოვრების შესახებ საუბრობდნენ.

ამრიგად, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მე-19-მე-20 საუკუნეების მიჯნის ბათუმი ნამდვილად იყო კულტურათა დიალოგის ცენტრი, რაზეც მეტყველებს ბათუმის მრავალფეროვნება. აქ თავს იყრიდა სხვადასხვა კულტურის, სხვადასხვა რელიგიის წარმომადგენლები. ბათუმი შეიძლება ითქვას, რომ იყო ერთადერთი ქალაქი მთელს რეგიონში, სადაც ყველა რელიგიის წარმომადგენელს თავისი სამლოცველო გააჩნდა. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ყველა ერის წარმომადგენელი ძალიან კარგად აცნობიერებდა თავის როლს კუთხის განვითარების საქმეში, ისინი პატივსცემდნენ ერთმანეთის კულტურასა და ტრადიციებს, სწორედ მსგავსი

ურთიერთობები უწყობდა ხელს კულტურათა შორის წარმატებულ დიალოგს. შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ კულტურული მრავალფეროვნება იყო და დღემდე რჩება ბათუმის მთავარ ნიშად, რაც ქალაქს კიდევ უფრო საინტერესოს და წარმატებულს ხდის.

როდესაც ვსაუბრობთ კულტურული იდენტობის საკითხებზე, გვერდს ვერ ავუვლით **საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ** მოვლენათა განვითარების თავისებურებებს, რომელიც ერთის მხრივ განპირობებული იყო რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ამიერკავკასიის როლითა და დანიშნულებით და მეორეს მხრივ აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველო, კერძოდ კი ბათუმის ოლქი წარმოადგენდა ამიერკავკასიის ფრონტის ზურგს. ამ კონტექსტში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გავაანალიზოთ იმჟამად ქალაქ ბათუმსა და მის ოლქში არსებული ვითარებაც.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამ მთლიანად ამიერკავკასიაში მოშალა საქალაქო ცხოვრების ჩვეული რიტმი დაიწყო მოსახლეობის მასიური ევაკუაცია. საომარი ომის სუსხი ბათუმსაც შეეხო აღსანიშნავია ოსმალეთის სამხედრო კრეისერების „გებენისა“ და „ჰამიდის“ მიერ ქალაქის დაბომბვა, თუმცა მას რაიმე სერიოზული ზარალი არ მოუტანია თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რუსი გენერლის ახირებას, რომელმაც ბათუმის ზღვიდან პირველი დაბომბვის შემდეგ (1914 წლის 10 დეკემბერი) გადაწყვიტა ბათუმის ბულვარში მოეჭრა მაღალი ხეები. მისი აზრით ისინი მოწინააღმდეგის სამიზნეს წარმოადგენდნენ. საბედნიეროდ, ბოლომდე პრინციპული დარჩა ამ საკითხში ქალაქის თავი ივანე ანდრონიკაშვილი, რომლის წყალობითაც ქალაქის სიამაყე - ზღვისპირა პარკი გადაურჩა განადგურებას. ომის საწყის ეტაპზე აღსანიშნავია რუსეთის არმიის წარუმატებლობა, რის შედეგადაც მტერი ქ. ბათუმის მისადგომებს მიუახლოვდა. მოწინააღმდეგის სამხედრო ძალების ერთი ნაწილი ხულოში ავიდა. მათ გააჩაღეს აქტიური ანტირუსული პროპაგანდა, რათა ადგილობრივი მოსახლეობა დაეყოლებინათ საბრძოლველად.

მიუხედავად მრავალმხრივი ღონისძიებისა, ოსმალთა ამ ცდას სერიოზული წარმატება არ მოჰყოლია. ეს ამბავი ჩვენთვის იმითაა საინტერესო, რომ შემდგომში აგორდა ბინძური ჭორი ე. წ აჭარელთა ღალატის შესახებ. ქართულმა საზოგადოებამ ხმა აღიმალა თავისი ძმების დასაცავად. მათ შორის აღსანიშნავია რუსეთის იმპერიის მე-4 სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატების აკაკი ჩხენკელისა და კარლო

ჩხეიძის შეფასებები, თუმცა გადამწყვეტი როლი სიმართლის გამარჯვებაში უბრალო ქართველმა კაცმა ითამაშა. ასეთი კი მრავალი იყო. იმდენად დიდი იყო საზოგადოებრივი აზრის გამოხატულება, რომ თვით რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II თავის ტელეგრამაში მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ბათუმისა და ყარსის მოსახლეობის განსაცდელი შეაფასა არა ღალატად, არამედ უბედურებად.

ბათუმის იმჟამინდელი ისტორიიდან მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ იგი გადაიქცა ამიერკავკასიის ფრონტის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ზურგის ქალაქად. ომმა ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდი ზარალი მიაყენა ბათუმს. შეწყდა ნავთობის ექსპორტი, რამაც ნავთობის ექსპორტთან დაკავშირებული საწარმოების დახურვა გამოიწვია. მალე რუსული სარდლობა მიხვდა მის ცალკეულ შეცდომას და დაიწყო ქალაქის სათანადოდ გამაგრებისათვის ზრუნვა. ბათუმის პორტში ბაზირებდა შავი ზღვის სამხედრო ესკადრაც. ბათუმში განთავსდა საინტენდატო, სასურსათო, სამხედრო საჭურველის საწყოები და სამედიცინო მომსახურებისათვის განკუთვნილი სამხედრო ჰოსპიტალები. ომის დროს ბათუმში ამოქმედდა რუსეთის ცალკეული სამხედრო ქარხნების ფილიალებიც. ბათუმში არსებული საწარმოთა მატერიალური და მაღალკვალიფიცირებული შრომითი რესურსები ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნიდა მრეწველობის ცალკეული დარგების საომარი დანიშნულებით უმოკლეს დროში გარდაქმნისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ბათუმი ცხოვრობდა ფრონტისპირა ქალაქისათვის დამახასიათებელი წესით, რაც თავისთავად ქმნიდა მრავალ სირთულეს. იკლო ბათუმის შემოსავლებმაც, რომელიც მეტწილად საწარმოთა დახურვასა და საექსპორტო საქონლის ექსპორტ-იმპორტის შეწყვეტასთან იყო დაკავშირებული.

მესამე დასკვნითი ნაწილი, ძირითადად, მოიცავს სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს განვითარების საკითხებს თანამედროვე ეტაპზე. სადისერტაციო ნაშრომში მიმოვიხილეთ საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდები. დასავლეთი და დასავლური ცივილიზაცია საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ე.წ „რკინის ფარდის“ მიღმა დარჩა როგორც აჭარისათვის, ისე მთელი საქართველოს მოსახლეობისათვის.

დასავლეთ ევროპის ქვეყნების პარლამენტები და მთავრობები საქართველოს ბედით არ დაინტერესებულან. მათ საბჭოთა რუსეთს უფლება მისცეს დაეპყრო

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. ცხადია ახლა ისინი რუსეთს არ მოსთხოვდნენ გაეყვანა ჯარები ოკუპირებული სახელმწიფოდან.

1921 წელს პარიზში გაიმართა საქართველოს ემიგრანტული მთავრობის სხდომა ჟორდანიას თავმჯდომარეობით. მთავრობის სხდომაზე იხილებოდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში საქართველოს მოკავშირის საკითხი. საქართველოს დამოუკიდებლობა, შეიძლება ითქვას, რომ დიდ პოლიტიკას შეეწირა. 1921 წელს ინგლის-რუსეთს შორის გაფორმებული სავაჭრო ხელშეკრულება პირდაპირ მიანიშნებდა, რომ ინგლისის რუსეთის წინააღმდეგ გამოყენება შეუძლებელი იქნებოდა.

1921 წლის ივნისში შეიქმნა აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა. ამავე წლის 16 მარტის მოსკოვის შეთანხმებით, თურქეთი საბჭოთა საქართველოს სასარგებლოდ უარს ამბობდა თავის პრეტენზიაზე ბათუმისა და მისი ოლქის მიმართ ავტონომიის მინიჭების პირობით. ფაქტობრივად მოხდა ის, რომ ათეისტურმა სახელმწიფომ ამ კონკრეტული გაერთიანების შექმნას საფუძვლად დაუდო მისთვის იდეოლოგიურად უცხო და მიუღებელი რელიგიური ფაქტორი. ავტონომიური ერთეულის შექმნის მიუხედავად, აჭარის მუსლიმი ქართველები არც ამჟამად ჩამოშორებიან საერთოქართულ იდენტობას.

1921 წლიდან ქართული კულტურა წარმოუდგენლად რთულ პირობებში ვითარდებოდა. საბჭოთა პოლიტიკური სისტემისათვის კულტურა, უპირველეს ყოვლისა, იდეოლოგიურ იარაღს წარმოადგენდა ახალი სისტემის მშენებლობის პროცესში. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების ერთ-ერთ უპირველეს ღონისძიებას წარმოადგენდა განათლების ძველი სისტემის ლიკვიდაცია. აღებულ იქნა გეზი საყოველთაო-სახალხო განათლების შემოღებისაკენ.

მართალია, საქართველოს გასაბჭოებამ სრულად მოწყვიტა აჭარა დასავლურ სივრცეს, მაგრამ უნდა ითქვას რომ ათეისტური სახელმწიფოს პრინციპებმა გარკვეულწილად ხელი შეუწყო აჭარის მოსახლეობის ახალ ეპოქაში გადასვლას. საინტერესოა როგორ იცვლება აჭარელი ქალის ცხოვრება საბჭოთა პერიოდში. მეფის რუსეთის ბიუროკრატიული ხელისუფლება გეგმაზომიერად ირჯებოდა იმისათვის, რომ აჭარელი ქალი საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი ვერ

გამხდარიყო და დაჩენილიყო ნახევრად დამონებულ, უუფლებო მდგომარეობაში. მაგალითად, იმხანად ბათუმში მოღვაწე საზოგადო პირებმა: ლუკა ასათიანმა, გრიგოლ ვოლსკიმ, ივანე მესხმა, დავით კლდიაშვილმა, ხუსეინ აბაშიძემ და სხვებმა ზემდგომ ორგანოებში კატეგორიულად დასვეს საკითხი, რომ ქალთა გიმნაზია დაარსებულიყო, ამან ზემდგომ ორგანოებში აღშფოთება გამოიწვია იმ მოტივით, რომ ამით ინტელიგენტი ქალების რიცხვი გამრავლდებოდა და ეს იმპერიისათვის საზიანო იქნებოდა.

მამაკაცებთან ქალების უთანასწორობის ყველაზე დიდი მიზეზი იყო ჩადრი, რომლისგანაც აჭარელი ქალები გათავისუფლებას საფუძველი მხოლოდ მე-20 საუკუნის ოციანი წლებიდან ჩაეყარა - მას შემდეგ, რაც საბჭოთა ხელისუფლებამ დააკანონა ქალთა თანასწორუფლებიანობა მამაკაცებთან. სწორედ ამ პერიოდიდან დაიწყო აჭარაში ქალთა ჩართულობა კულტურულ თუ პოლიტიკურ ცხოვრებაში. აჭარის ქალების პოლიტიკურმა და კულტურულმა დაწინაურებამ, მათმა აქტიურობამ დღის წესრიგში დააყენა ჩადრის ახდის საკითხიც, რომელიც ხულოდან დაიწყო. 1929 წლის თებერვალში ქართველ მაჰმადიან ქალთა ყრილობის ბოლო დღეს ბათუმში აზიზიეს მოედანზე 30 დელეგატმა ქალმა ჩადრი საჯაროდ მოიხადა და დაწვა. მართალია, ბევრისთვის ეს ფაქტი მტკივნეულიც კი აღმოჩნდა, იყო ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ჩადრის მოხსნას აიძულებდნენ. ეს იმას ნიშნავდა რომ, არსებობდა მოსახლეობის ის ნაწილი რომლისთვისაც ისლამური წეს-ჩვეულებები ჯერ კიდევ პრიორიტეტული იყო.

საერთო ჯამში, ვფიქრობთ, საბჭოთა მმართველობამ თავისი ბევრი უარყოფითის მიუხედავად ხელი შეუწყო აჭარელი ქალის ემანსიპაციას. ქალები ჩაერთვნენ განათლებისა და კულტურის განვითარებაში, შეიქმნა ქალთა კომიტეტები, რომლებიც ზრუნავდნენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალთა ჩაბმისათვის.

როგორც არა ერთხელ აღვნიშნეთ, ბათუმის ნავსადგური სტრატეგიული თვალსაზრისით მნიშვნელოვან პუნქტს წარმოადგენდა როგორც ევროპის დიდი სახელმწიფოებისათვის ასევე რუსეთისა და ოსმალეთისათვის. საბჭოთა პერიოდში სავაჭრო ფლოტის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზარდა. მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო იქ ადგილობრივთა ინტენსიური დასაქმების პროცესი, რამაც ხელი შეუწყო

აჭარის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის ჰორიზონტის გაფართოებას. ბათუმელი თუ სხვა ადგილის მკვიდრები პროფესიული მოვალეობის შესრულებისას სტუმრობდნენ დასავლეთის ქვეყნებს, ეცნობოდნენ მათ კულტურას, ყოფას, ადარებდნენ საბჭოთა რეალობას და საკუთარ შთაბეჭდილებებს აცნობდნენ საზოგადოების საკმაოდ ფართო წრეებს.

როგორც ვნახეთ, გასაბჭოების პირველ წლებში, საბჭოთა რეჟიმი მეტ-ნაკლებად მსუბუქი ხასიათისა იყო, თუმცა XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან მდგომარეობა შეიძლება ითქვას მძიმდება. კომუნისტური მთავრობის მთავარ ამოცანად რებოდა დასავლური ღირებულებების დაბლოკვა და ახალი საბჭოთა იდენტობის შექმნა. მდგომარეობის კიდევ უფრო დამძიმება ახალი მსოფლიო ომისათვის მზადებამ გამოიწვია. მე-20 ს 30-იან წლებში დასავლეთის დემოკრატიები ხედავდნენ, რომ ჰიტლერის სახით საქმე ჰქონდათ აშკარა აგრესორთან, მაგრამ ლონდონისა და პარიზის მთავრობებმა შეიქმნეს სახიფათო ილუზია, რომ ჰიტლერი შეიძლებოდა დაკმაყოფილებულიყო ცენტრალური ევროპის გერმანულენოვანი ხალხებით დასახლებული ტერიტორიების შეერთებით და დიდი ომი თავიდან ყოფილიყო აცილებული, თანაც უფრო აღმოსავლეთით სხვა აგრესორი ეგულებოდათ, რომელიც ჰიტლერზე არანაკლებ საშიში იყო.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სწორედ აღმოსავლეთი ევროპის ქვეყნების მაგალითზე შეიძლება ითქვას, რომ საქართველო და აჭარა, რომელიც თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობიდან გამომდინარე ყოველთვის მიმზიდველ რეგიონს წარმოადგანდა, საბჭოთა რეჟიმმა, რომელიც 70 წელი გრძელდებოდა, ვერ მოახერხა და მთლიანად ვერ მოწყვიტა დასავლურ სივრცეს. ეს ნათლად გამოჩნდა პოსტსაბჭოთა პერიოდში, როდესაც ფაქტობრივად უმაღლვე დაიწყო ევროპული განათლების აქტიური შემოდინება საქართველოში. მნიშვნელოვანია, რომ სწორედ 90-იანი წლებიდან ამერიკის შეერთებული შტატები ინტერესდება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში განათლების დონის ამაღლებით. 1992 წლიდან იწერება ახალი FLEX (Future Leaders Exchange Program) პროგრამა სკოლის მოსწავლეებისათვის.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნის შემდეგ, ივანე ჯავახიშვილი აღნისნავდა, რომ თუ მეორე უნივერსიტეტი გაიხსნებოდა საქართველოში, ეს უნდა ყოფილიყო სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, კერძოდ კი ბათუმი. 1990 წლის

აგვისტოში ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი სახელმწიფო უნივერსიტეტად გადაკეთდა. ბათუმის უნივერსიტეტი დღემდე აქტიურადაა ჩართული დასავლეთის ქვეყნების პრესტიჟულ სასწავლებლებთან გაცვლითი პროგრამებით, რაც ხელსუწყობს უცხოური განათლების პოპულარიზაციას.

დასკვნა

დასავლური სივრცე, რომელიც დროის სხვადასხვა მონაკვეთში სხვადასხვა კულტურულ-ცივილიზაციურ განზომილებაში აღმოჩნდა, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს, ისევე როგორც მთლიანად საქართველოს ისტორიის და კულტურის ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორია. ჩვენი ერის განვლილი გზის შეფასებისას რთულია გვერდი აუარო საქართველო-დასავლეთის კავშირს, იმ გამოცდილებას, რომელიც საუკუნეებია გროვდება და დღემდე აგრძელებს ფუნქციონირებას.

ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ადრეანტიკურობას სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ისტორიისათვის. ადრეანტიკური სამყარო, რომელიც თანამედროვე დასავლური ცივილიზაციის წინაპრადაც შეიძლება მოვიხსენიოთ, მთელი თავისი დიდებულებით მნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს სამრეთ-დასავლეთი საქართველოს განვითარების საქმეში.

ადრეანტიკური სამყაროს ღირსეულ გამგრძელებლად, რაღა თქმა უნდა, ელინიზმი და ელინისტური ხანა გვევლინება, რომლის წარმოშობა ალექსანდრე დიდის სახელს უკავშირდება. ალექსანდრეს იდეა, შეექმნა გლობალური იმპერია, საერთო ენით, კულტურითა და საერთო სახელმწიფო მოწყობით, მართალია ბოლომდე ვერ განხორციელდა, მაგრამ მან დატოვა ისეთი ძლიერი მუხტი, რომელმაც საუკუნეების განმავლობაში უდიდესი ზეგავლენა იქონია როგორც დასავლეთის, ისე აღმოსავლეთის კულტურულ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებაზე.

ელინიზმის პერიოდში საქართველო, როგორც სახელმწიფო იწყებს ჩამოყალიბებას. ფარნავაზის ეპოქა, რომელმაც ელინისტური სახელმწიფოს მოდელით შეექმნა,

ძლიერი ერთიანი სახელმწიფოს ერთ-ერთი საყრდენია. სახეზე გვაქვს სახელმწიფოებრივი აზროვნების მაღალი დონე, რაც გამოიხატებოდა თუნდაც ეგრისის მმართველი ქუჯისა და ფარნავაზის ურთიერთობით, რეფორმებით რომელიც იმ პერიოდისათვის, სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბების პროცესში წინ გადადგმულ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს.

ძვ.წ. I საუკუნიდან სამხრეთი საქართველოს საზღვრებთან გამოჩნდნენ ელინისტური სამყაროს მემკვიდრეები - რომაელები. მართალია, საბერძნეთთან შედარებით რომთან ურთიერთობა უფრო მეტად მილიტარულ ხასიათს ატარებდა, მაგრამ ნიშანდობლივია, ის ფაქტი, რომ რიგ შემთხვევებში სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო ინარჩუნებდა თავის ავტონომიას და რომთან ნომინალურ ურთიერთობაში იყო. ეს გვაძლევს უფლებას ვისაუბროთ კოლხეთზე, როგორც პოლიტიკურად განვითარებულ ძლიერ სახელმწიფოზე, რომელიც უკვე ახ.წ. I-II სს ახერხებს თავისი უფლებების დაცვას და რომისათვის წინააღმდეგობის გაწევას.

ახ.წ. I საუკუნიდან, მაშინ როდესაც ახალი რელიგია იწყებს ჩამოყალიბებას, თანდათან იქმნება ახალი იდეოლოგია, რომელიც სახელმწიფოთა განვითარების საფუძველი ხდება. მართალია, თავდაპირველად რომში ქრისტიანობა იდევნებოდა, მაგრამ უკვე IV საუკუნისათვის სახელმწიფო რელიგიის სტატუსს იღებს და შეიძლება თამამად ვთქვათ, რომ სწორედ ამ პერიოდიდან ერთიან იმპერიულ სივრცეს ერთიანი ქრისტიანული სივრცე ანაცვლებს. რომის იმპერიის ორად გაყოფის შემდგომ, აღმოსავლეთი რომის იმპერია, რომელიც შემდგომში ბიზანტიად იწოდება უშუალოდ გაუმეზობლდა სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს და სწორედ აქედან იწყება ე.წ. ბიზანტიური პერიოდი.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ბიზანტიასთან ურთიერთობის საუკუნეებს ითვლის და მიუხედავად იმისა რომ სხვადასხვა დროს ურთიერთობის განსხვავებული მიდგომები არსებობდა, ერთიანობაში საქართველო ბიზანტიას ყოველთვის ქრისტიანული სივრცის ცენტრად მოიაზრებდა და ცდილობდა სტაბილური ურთიერთობა შეენარჩუნებინა მასთან. ეგრისის მმართველები დიპლომატიის საშუალებით კარგად ახერხებდნენ ლავირებას და ისტორიულად ორ დამპყრობელს შორის მოქცეულნი ცდილობდნენ მშვიდობის დამყარებას. ასევე გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ თავის მხრივ ბიზანტიაც, როგორც არა

ერთ გზის აღნიშნეთ, დასავლეთი საქართველოს - ლაზიკის და აფხაზეთის სამეფოებს აღიქვამდა როგორც მოკავშირეს და ჯერ ირანის, ხოლო მოგვიანებით არაბების შემოსვლის დროისთვის შეიძლება ითქვას, რომ ის ერთგვარ ბუფერულ სახელმწიფოს წარმოადგენდა ბიზანტიის იმპერიისათვის.

სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი მხარეა, რომელმაც ქვეყნის განვითარების ყველა ეტაპზე თავისი განუზომელი წვლილი შეიტანა. მიუხედავად მძირე ისტორიული წარსულისა, ის ყოველთვის ახერხებდა ქართული თვითმყოფადობისა და იდენტობის შენარჩუნებას. ქართული ტრადიციებისა და ისტორიის პატივისცემა ყოველთვის იყო და ახლაც რჩება მთავარ მამოძრავებელ ძალად კუთხის განვითარების საქმეში. აჭარა ყოველთვის პოლიეთნიკურ და პოლიკონფესიურ რეგიონს წარმოადგენდა, თუმცა XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნის დასაწყისისათვის აღნიშნული სტატუსი კიდევ უფრო აქტუალური ხდება, რაც განპირობებული იყო ერთის მხრივ ბათუმის პორტის ახალი სტატუსით (პორტო-ფრანკო, თავისუფალი ნავსადგური) და მეორეს მხრივ ოსმალთა საუკუნოვანი ბატონობის დასასრულით.

თუ დავაკვირდებით XIX საუკუნის მეორე ნახევარში დასავლურ ქვეყნებში მიმდინარე პროცესებს, დავინახავთ რომ სწორედ ამ პერიოდიდან მძაფრდება ევროპაში ნაციონალისტური იდეების პოპულარიზაცია. ძალიან საინტერესოა ის გარემოება, რომ სწორედ XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან საქართველოში ჩნდება ახალგაზრდა, ენერგიული, განათლებული თაობა, რომელიც ისტორიაში „თერგდალეულების“, „სამოციანელების“ სახელით მოიხსენიება. მოგვიანებით მას „ცისფერყანწელები“ ანაცვლებენ. მათ მთავარ ამოცანას სწორედ ეროვნული, ნაციონალური ღირებულებების გამოღვიძება და მათი დასავლურ ფასეულობებთან შეთანაბრება წარმოადგენდა. მიუხედავად გარკვეული განსხვავებებისა, მათ აერთიანებდა სწორედ ეროვნული იდეა. ისინი ძალიან კარგად იცნობდნენ ევროპულ ლიტერატურას, ახდენდნენ მათ ანალიზს და მასზე დაყრდნობით იმუშავებდნენ გეგმას, რომელიც შეძლებდა საზოგადოებაში ქართული ცნობიერების აღდგენას და ქვეყნის განვითარების ჩვეულ კალაპოტში დაბრუნებას. აჭარის განთავისუფლების შემდგომ განუზომელია ილია ჭავჭავაძისა და მისი

თანამოაზრეების როლი კუთხის კულტურული და საგანმანათლებლო განვითარების საქმეში.

გარდა პოლიტიკური და ეკონომიკური აღმავლობისა, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედი აჭარის ისტორიაში ხასიათდება როგორც კულტურისა და განათლების გამოღვიძების პერიოდად. სწორედ ამ პერიოდიდან აარსებენ ქართველი საზოგადო მოღვაწეები ევროპული მოდელის ქართულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, რომელმაც ხელი შეუწყო ადგილობრივი მოსახლეობის განვითარებას. ბათუმი თანდათან უბრუნდებოდა დასავლურ ღირებულებებს, ისტორიულ წარსულს, რომელთან კავშირიც უძველესი პერიოდიდან იწყება.

ჩვენ გავეცანით უცხოელ ავტორთა ნაშრომებს, რომლებიც ძალიან კარგ მასალას წარმოადგენს აჭარის ისტორიის შესასწავლად. მათზე დაყრდნობით გავაანალიზეთ იმ პერიოდის ადგილობრივთა ყოფა-ცხოვრება, კულტურული თუ ეკონომიკური მდგომარეობა. გააქტიურებულმა სავაჭრო-ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა ევროპის ისეთ ძლიერ სახელმწიფოებთან როგორებიც იყვნენ საფრანგეთი, ინგლისი, იტალია, ავსტრია და სხვ. მნიშვნელოვნად გაზარდა ბათუმის როლი დასავლურ სამყაროში. ბათუმი თანდათან ყალიბდება ევროპული ტიპის ქალაქად, რაც გამოიხატებოდა ადგილობრივთა როგორც ჩაცმულობის სტილით ასევე ცხოვრების მაღალი დონით.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედი და XX საუკუნის დასაწყისი კუთხის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური პერიოდია, როგორც პოლიტიკური ასევე კულტურულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით. სწორედ საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე გადავწყვიტეთ შეგვესწავლა აღნიშნულ პერიოდში სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ურთიერთობები დასავლურ ცივილიზაციასთან.

საბჭოთა კავშირის შექმნით ევრაზიის ტერიტორიაზე ყალიბდება სრულიად საწინააღმდეგო პოლუსის სახელმწიფო სისტემა, რომელიც რადიკალურად განსხვავდებოდა მსოფლიოში არსებული სისტემებისგან. ის შეიძლება ითქვას სტალინის მიერ თითქმის გამოწოვილი სახელმწიფო იყო სრულიად ახალი იდეოლოგიით. სწორედ ამ იდეოლოგიით დაუპირისპირდა ის დასავლურს, ეს დაპირისპირება კი თითქმის ერთი საუკუნე გრძელდებოდა და დღემდე გრძელდება,

რადგან რუსეთის სახელმწიფო დღემდე ინარჩუნებს ბოლშევიკური იმპერიის სულისკვეთებას.

როგორც ვნახეთ, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდი არანაკლებ დატვირთული აღმოჩნდა ჩვენი რეგიონისათვის, საბჭოთა იდეოლოგიამ თავისი კვალი დატოვა ჩვენი კუთხის განვითარების საქმეში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აჭარა საბჭოთა იმპერიის შემადგენლობაში მოხვდა, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს რიგი ცვლილებები, რომელიც საბოლოო ჯამში დადებითად აისახა ჩვენი კუთხის განვითარების პროცესზე. რელიგიის უკანა პლანზე გადაწევამ საბჭოთა კავშირში, შეიძლება ითქვას, აჭარელ მოსახლეობას ხელი შეუწყო განთავისუფლებულიყო ისლამური წეს-ჩვეულებებისაგან და გადასულიყო განვითარების ახალ ეტაპზე. განვითარების ახალ ეტაპში იგულისხმება თუნდაც ის ფაქტი, რომ დაიწყო ქალის როგორც სოციალური ფიგურის წინა პლანზე წამოწევა. აჭარელი ქალი აქტიურად ერთვება სოციალურ და პოლიტიკურ საქმიანობებში, ამ ყოველივეს თან ახლდა ჩადრის მოხსნის პროცესი, რაც ძალიან მნიშვნელოვანი იყო ადგილობრივი მოსახლეობისათვის. ასევე, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემობასაც, რომ აჭარა, როგორც ზღვისპირა რეგიონი მიუხედავად საბჭოთა მარწუხებისა, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე მაინც ახერხებდა ზღვის საშუალებით კომუნიკაციას სხვა ხალხებთან. ეს განსაკუთრებით გამოიკვეთა, მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდგომ, როდესაც საბჭოთა კომუნისტური იმპერიის შემადგენლობაში აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოები მოექცნენ, რომელთაც, როგორც ვთქვით, „სახალხო დემოკრატიის რესპუბლიკების“ სახელით მოიხსენიებდნენ. ეს სახელმწიფოები იყო ბალტიისპირეთის ქვეყნები, რომლებიც უშუალოდ სსრკ შემადგენლობაში შევიდნენ, ასევე ბულგარეთი, რუმინეთი, პოლონეთი ჩეხოსლოვაკია, უნგრეთი და მცირე ხნით იუგოსლავია. საბჭოთა იმპერია გარკვეულწილად არ ზღუდავდა იმპერიის შიგნით მიმოსვლას და კომუნიკაციას. ეს კომუნიკაცია კი გამოიხატებოდა, კულტურის სფეროს წარმომადგენლების ხშირი მიმოსვლით; იმართებოდა კონცერტები, ეწყობოდა ახალგაზრდული ბანაკები, ექსკურსიები. ყოველივე ეს კი ძალიან კარგი საშუალება იყო ადგილობრივი მოსახლეობისათვის, მათ შესაძლებლობა ეძლეოდათ გაცნობოდნენ მრავალფეროვან კულტურასა და საზოგადოებას, რომელიც ხშირად იყრიდა თავს აჭარაში.

საბჭოთა იმპერიის დაშლამ შექმნა ახალი, სრულიად განსხვავებული რეალობა. ქვეყანაში ახალი გამოწვევები ჩნდება. მართალია, დამოუკიდებლობა სხვადასხვა პოლიტიკური წრეებისათვის ხელსაყრელი აღმოჩნდა, მაგრამ გარდამავალი პერიოდი ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურისათვის ძალიან მძიმე და მტკივნეული იყო. თუმცა, 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან თანდათან იწყება სტაბილიზაციის პერიოდი. ქვეყანაში წინა პლანზე ეროვნულ ღირებულებებზე აღმოცენებული პარტიები იკიდებენ ფეხს კვლავ დგება აჭარის, როგორც რელიგიურად განსხვავებული სივრცის საკითხი. ბევრ კითხვებს აჩენს თავად აჭარის ავტონომიის საკითხიც, ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენლები შეუძლებლად მიიჩნევენ „საქართველოში ქართველთა ავტონომიას“. თუმცა, ეტაპობრივად რელიგიური განსხვავებულობა მაშტაბური ნათლობებით ბალანსდება და აჭარელი მოსახლეობა აქტიურად უბრუნდება წინაპართა რელიგიას.

როგორც ვნახეთ, პოსტსაბჭოთა პერიოდი ბევრად მარტივი გადასალახავი აღმოჩნდა აღმოსავლეთ ეროპის სახელმწიფოებისათვის, ისინი იწყებენ დემოკრატიის აღდგენის პროცესს, რაშიც აქტიურად ეხმარება ევროკავშირი, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოს და მისი მეზობელი სახელმწიფოების შემთხვევაში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოები მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდგომ ხდებიან კომუნისტური იდეოლოგიის მსხვერპლნი, ხოლო საქართველო და დანარჩენი სახელმწიფოები 1917 წლამდე მეფის რუსეთის ხოლო შემდეგ საბჭოეთის გავლენის ქვეშ ექცევიან, რაც არც თუ ისე მარტივად დასაძლევია აღმოჩნდა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპა და დასავლეთი ძალიან კარგად იაზრებდა იმას, რომ სტანდარტული პოლიტიკა არ გაამართლებდა და შეიძლება ითქვას, სწორედ დასავლეთის ჩართულობით დაიწყო ფერადი რევოლუციების ტალღა, რომელსაც ახალი მუხტი შემოიტანა რეგიონის განვითარების საქმეში.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა შემდეგ ნაშრომებში:

1. ნ. ვარშანიძე, ნ. ზოსიძე, ჯ. ვარდმანიძე, **ა. ვარშანიძე**, დემოგრაფიული ვითარება ბათუმის ოლქში რუსული ადმინისტრაციული სისტემის დამყარების შემდეგ (1879-1900 წწ), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის შრომები IV, 2019;
2. **ა. ვარშანიძე**, მართლმადიდებლობა და ეროვნული იდენტობა ადრე შუასაუკუნეების დასავლეთ საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის შრომები VII, 2020;
3. **ა. ვარშანიძე**, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს (ბათუმის ოლქი) პოლიტიკური ცხოვრება XX საუკუნის 10-იან წლებში, საერთაშორისო ონლაინ კონფერენციის კრებული „მუზეუმი და გლობალიზაცია, ბათუმი, 2022.